

## K pojetí hospodářských závazků

STANISLAV PLÍVA

Hospodářské závazky jsou nepochybně jedním ze základních institutů československého hospodářského práva. Jejich právní úpravě je věnována podstatná část hospodářského zákoníku (§§ 113 až 360a) a celá řada prováděcích předpisů (zejména základní podmínky dodávky a přepravní řády), popř. předpisů zvláštních (např. o náhradě škody). Zabezpečení řádného plnění hospodářských závazků co do jejich předmětu a času patří k nejdůležitějším úkolům jak orgánů hospodářského řízení na všech úrovních, tak i všech socialistických organizací. Obdobně to platí i o hospodářské smlouvě jako hlavní a nejčastěji se vyskytující právní skutečnosti, na základě níž hospodářské závazky vznikají. Význam hospodářských smluv, jejich využívání a plnění byl mnohokrát zdůrazněn stranickými i státními orgány.<sup>1)</sup>

Významu hospodářských závazků a hospodářských smluv v celém systému hospodářskoprávních institutů a v hospodářské činnosti socialistických organizací a jejím řízení neodpovídá pozornost, kterou dosud věda československého hospodářského práva této problematice věnovala. Platí to především o teoretických otázkách hospodářských závazků a hospodářských smluv a o obecné části platné právní úpravy. Proto oborová konference hospodářského práva oprávněně označila zpracování obecné problematiky hospodářských závazků za jeden ze závažných úkolů základního i aplikovaného výzkumu v oboru hospodářského práva.<sup>2)</sup>

Obecná problematika hospodářských závazků je značně různorodá a složitá. Patří sem zejména takové otázky, jako pojetí hospodářských závazků a jejich vnitřní diferenciací, vztah plánu a hospodářských závazků, systém právní úpravy hospodářských závazků v hospodářském zákoníku, vznik, změna a zánik hospodářských závazků, pojetí hospodářské smlouvy a vymezení smluvních typů, prekluze práv z hospodářských závazků, problematika závazkové odpovědnosti apod. Za jeden ze základních výchozích bodů pro komplexní řešení celého souhrnu otázek obecné problematiky

<sup>1)</sup> Z poslední doby jsou to zejména usnesení plenárních zasedání ÚV KSČ v prosinci 1972 a v listopadu 1974 a usnesení vlády ČSSR č. 36/1974 a vlády ČSR č. 73/1974.

<sup>2)</sup> K ideové analýze vědy hospodářského práva a jejím hlavním úkolům v současné etapě vývoje (teze pro jednání oborové konference hospodářského práva konané ve dnech 1. a 2. dubna 1975), str. 52.

hospodářských závazků je však třeba považovat pojetí hospodářských závazků. Přitom jde o oblast, která z hlediska československého hospodářského práva je nejvíce „polem neoraným“. Věda hospodářského práva se tu spíše spokojovala s výsledky vědy občanského práva, aniž by se pokusila hlouběji zkoumat pojetí hospodářských závazků na základě a v souladu s obecnými principy hospodářského práva, v souladu s podstatou a charakteristickými rysy hospodářskoprávních vztahů a v souladu s vývojem platné právní úpravy tohoto právního institutu.

Úvahy obsažené v této studii jsou pokusem autora přispět alespoň dílčím způsobem k prozkoumání podstaty hospodářských závazků. Nečiní si samozřejmě nikterak nárok na úplnost a definitivnost. Jsou míněny spíše jako podnět pro další diskuse a práce na této složité teoretické problematice, jejíž řešení v souladu s potřebami společnosti a s využitím výsledků vědeckého bádání v ostatních socialistických zemích je všeobecně považováno za nanejvýš potřebné.

## I. ZÁVAZEK JAKO OBECNÁ PRÁVNÍ FORMA

S pojmem závazku se v právní literatuře i v platné právní úpravě setkáváme především na úseku občanského práva. Zde je také tento pojem velmi podrobně propracován. Závazek jako specifická právní forma úpravy společenských vztahů může však být využit a také je využíván i pro společenské vztahy tvořící předmět jiných právních odvětví. Vedle práva hospodářského je to např. právo pracovní a právo zemědělskodružstevní. Intenzita využití této formy je však v různých druzích společenských vztahů různá, což je způsobeno zvláštnostmi upravovaných vztahů.

Povaha společenských vztahů, jejich specifika, také ovlivňují rozdíly mezi jednotlivými druhy závazků. Hospodářské závazky, závazky občanskoprávní, závazky pracovněprávní apod. se od sebe liší v závislosti na rozdílech v podstatě jednotlivých skupin právních vztahů. Hospodářské závazky jsou jen součástí hospodářskoprávních vztahů, jejich určitým zvláštním druhem. S ostatními hospodářskoprávními vztahy jsou hospodářské závazky spojeny svou povahou, právním předmětem a subjekty. Obdobně to platí i o závazcích občanskoprávních i jiných. Současně však mají jednotlivé druhy závazků určité společné znaky, které vyplývají ze skutečnosti, že jde ve všech případech o právní vztahy založené na využití závazku jako právní formy úpravy společenských vztahů.

Závazek jako určitá právní forma úpravy společenských vztahů se historicky vyvinul v rámci občanského práva. Nejde však o právní formu, která by byla výlučná jen pro tuto oblast právní úpravy společenských vztahů. Jde o právní pojem, který ve svém abstraktním vyjádření má obecný charakter a určité obecné znaky bez ohledu na to, který druh společenských vztahů tvoří jeho sociálně ekonomický obsah a předmět právní úpravy. Za takové obecné znaky závazku jako právní formy lze označit následující:

### a) relativní povaha;

b) majetkový charakter;

c) právním objektem závazku je aktivní a pozitivní jednání subjektu tohoto právního vztahu;

d) obsah závazku spočívá především v možnosti (oprávnění) oprávněného subjektu požadovat od povinného subjektu určité chování.

Relativní povaha závazků odlišuje tyto právní vztahy od právních vztahů absolutních. Její podstata spočívá v tom, že představuje právní formu spojení mezi konkrétními subjekty, mezi konkrétním oprávněným a konkrétním povinným subjektem, popř. více takovými subjekty, které jsou vždy určité. Naproti tomu u právních vztahů absolutních stojí proti konkrétnímu oprávněnému subjektu (např. vlastníkov) neurčitý okruh blíže neurčených subjektů povinných. V této souvislosti je třeba připomenout, že rozlišování právních vztahů na vztahy absolutní a relativní bylo v literatuře, zejména občanskoprávní, předmětem poměrně rozsáhlých diskusí, v nichž byla vyslovena řada různých a i protichůdných názorů.<sup>3)</sup>

Lze souhlasit s názorem, že i relativní právní vztahy jsou zároveň vždy též absolutní, neboť i subjekty tzv. relativních práv požívají absolutní ochrany v tom smyslu, že i relativní práva působí vůči každému.<sup>4)</sup> Na druhé straně není pochyb o tom, že existuje významný rozdíl mezi právními vztahy pouze absolutními a právními vztahy, které jsou současně právními vztahy relativními. Má proto rozlišování právních vztahů na absolutní a relativní svoje teoretické opodstatnění i praktický význam z hlediska právní úpravy.

Majetkový charakter závazků spočívá především v tom, že jejich prostřednictvím se uskutečňuje pohyb majetku, majetkové dispozice. Z tohoto hlediska představují závazky právní formu, kterou se realizuje směna, dynamika vlastnictví. K majetkovému charakteru závazků je třeba počítat i to, že jsou to pro ně charakteristické majetkové sankce<sup>5)</sup> jako zvláštní metoda majetkového působení na chování povinného subjektu, metoda zabezpečující realizaci práv a splnění povinností, tvořících obsah závazkového právního vztahu. Převážná většina závazků má majetkový charakter vzhledem k tomu, že jejich předmětem je majetek a jejich obsahem majetková práva a povinnosti. Nelze ale vyloučit ze závazků relativní právní vztahy s nemajetkovým obsahem, pokud realizace jejich obsahu (práv a povinností) je zajištěna majetkovou sankcí ve smyslu stanovené majetkové odpovědnosti.

Aktivní a pozitivní jednání subjektů závazkového vztahu jako jeho právní objekt je základní a určující pro tento právní vztah. Jednání subjektů spočívající v nečinnosti (zdržení se určitého jednání nebo strpění, tedy

<sup>3)</sup> Viz např. D. M. Genkin, Právo sobstvennosti v SSSR, Moskva 1961, V. Knapp, Předmět a systém čs. socialistického práva občanského, Praha 1959, Československé občanské právo, sv. I, Praha 1974.

<sup>4)</sup> Československé občanské právo, sv. I, str. 271.

<sup>5)</sup> Nemám tu na mysli majetkové sankce ve smyslu hospodářského zákoníku, ale jakékoliv nepříznivé důsledky v majetkové sféře, které postihují povinný subjekt v případě nesplnění povinností tvořících obsah závazků, tedy majetkovou odpovědnost.

jednání pasivní) může být také součástí právního objektu závazkového vztahu. Nikdy však netvoří jeho jediný právní objekt, ale většinou pouze doplněk, popř. výsledek jednání aktivního a pozitivního.

Obsahem závazkového vztahu jsou práva a povinnosti jeho subjektů. V jednotlivých druzích závazků i v jejich rámci jsou to práva a povinnosti velmi různorodé. Z hlediska obecné charakteristiky obsahu závazku má však rozhodující význam možnost oprávněného subjektu požadovat od povinného subjektu stanovené chování, resp. plnění.

Závazkem jako obecnou právní formou rozumíme tedy relativní právní vztah majetkové povahy, jehož obsahem je oprávnění jednoho subjektu požadovat od druhého subjektu určité chování, které má převážně aktivní a pozitivní charakter.

V reálném životě se vyskytují pouze jednotlivé druhy závazků odlišující se navzájem v závislosti na společenských vztazích, které tvoří jejich sociálně ekonomický obsah. Závazek jako obecná právní forma představuje abstrakci těch základních znaků, které jsou pro všechny druhy závazků společné. Přitom i tyto obecné znaky mají u jednotlivých druhů závazků svoje konkrétní projevy a modifikace. Tak například u hospodářských závazků bude nepochybně jejich relativní a majetková povaha ve své konkrétní podobě a projevu ovlivněna skutečností, že tyto závazky jako druh hospodářskoprávních vztahů v sobě organicky a nerozlučně spojují prvky řídicí a prvky majetkové. Jsou založeny na plánovitě řízeném využívání socialistického společenského vlastnictví. Subjekty hospodářských závazků jsou články (i když právně samostatné) jednotně organizovaného a plánovitě řízeného národního hospodářství.

Považujeme proto za nutné rozlišovat jednak závazek jako obecnou právní formu úpravy společenských vztahů založenou na abstrakci toho, co je jednotlivým druhům závazků společné a jednak jednotlivé druhy závazků (hospodářskoprávní, občanskoprávní, pracovněprávní apod.) podle sociálně ekonomické kvality typických společenských vztahů, které jsou v konkrétním případě formou závazku právně upravovány.<sup>6)</sup>

## II. DOSAVADNÍ POJETÍ HOSPODÁŘSKÉHO ZÁVAZKU V ČESKOSLOVENSKÉM HOSPODÁŘSKÉM PRÁVU

Jak již bylo uvedeno, československá teorie hospodářského práva věnovala problematice vymezení pojmu hospodářského závazku prakticky jen okrajovou pozornost, třebaže hospodářský zákoník i prováděcí předpisy s tímto pojmem počítají a běžně ho používají (část šestá až desátá h. z., vyhl. č. 156/1971 Sb., o hospodářských závazcích ve vnitrostátní vodní nákladní dopravě, vyhl. č. 35/1975 Sb., o hospodářských závazcích ve

<sup>6)</sup> Toto rozlišování nemá podle našeho soudu platnost pouze u závazků. Také u jiných právních pojmů (např. vlastnictví, smlouva apod.) je třeba rozlišovat obecnou právní formu na straně jedné a konkrétní druhy, resp. instituty (např. socialistické společenské vlastnictví, osobní vlastnictví nebo hospodářská smlouva, občanskoprávní smlouva, pracovní smlouva) na straně druhé.

výzkumu a vývoji apod.). Neexistuje hospodářskoprávní monografie nebo alespoň studie tomuto problému — jednomu ze základních — věnovaná.

Učebnice hospodářského práva z r. 1966 označuje za hospodářské závazky „jen takové vzájemné vztahy při hospodářské spolupráci socialistických organizací, které mají bezprostředně majetkovou povahu“.<sup>7)</sup> Za charakteristické rysy hospodářských závazků jsou považovány zejména tyto:

- hospodářské závazky jsou převážně právní formou směny zboží;
- hospodářské závazky jsou majetkovými vztahy, které se opírají o socialistické společenské vlastnictví, týkají se dispozic s majetkem;
- hospodářský závazek je relativní právní vztah, v němž se vyskytují alespoň dva určité subjekty a každý z nich má práva i povinnosti;
- obsahem hospodářského závazku je povinnost poskytnout plnění a právo toto plnění požadovat;
- plánovitý charakter hospodářských závazků.

Hospodářský závazek je vymezen jako „takový právní vztah, z něhož jeden účastník (povinná organizace) je povinen něco plnit (dát, konat apod.) druhému účastníkovi (oprávněná organizace) a ten je oprávněn toto plnění požadovat.“<sup>8)</sup>

O vymezení pojmu hospodářských závazků jsme se pokusili pro účely pedagogické ve skriptu věnovaném problematice platné právní úpravy hospodářských závazků. Zde jsme hospodářské závazky vymezili jako „majetkové vztahy mezi socialistickými organizacemi, které vznikají při jejich hospodářské činnosti, úzce souvisí s národohospodářskými plány a z nichž jeden subjekt (povinná organizace) je povinen něco plnit druhému subjektu (oprávněná organizace) a ten je oprávněn toto plnění požadovat“.<sup>9)</sup> Za pojmové znaky hospodářských závazků označujeme jejich relativní povahu, majetkový charakter, úzké sepetí s plánem, resp. plánovitou povahu, dále to, že jejich subjekty mohou být jen socialistické organizace ve smyslu hospodářského zákoníku a jejich právním objektem zpravidla jednání mající hospodářskou povahu, zaměřené na dosažení určitého hospodářského výsledku.

Hospodářský zákoník sám, ani jiný právní předpis nepodává vymezení pojmu „hospodářský závazek“. Pouze v § 113 stanoví, že hospodářské závazky vznikají mezi socialistickými organizacemi k zabezpečení jejich organizované spolupráce a že musí být v souladu s právními předpisy a se zásadami hospodářské politiky ČSSR. Z tohoto ustanovení pak komentář k hospodářskému zákoníku dovozuje, že k charakteristickým znakům hospodářských závazků patří zejména skutečnost, že jde o vztahy výhradně mezi socialistickými organizacemi, jde o vztahy vznikající v oblasti vzájemné spolupráce, při níž organizace při své hospodářské činnosti vystupují jako právně rovnoprávní partneři a jako nositelé vzájemných práv a po-

<sup>7)</sup> Hospodářské právo, Praha 1966, str. 231.

<sup>8)</sup> Tamtéž, str. 232.

<sup>9)</sup> Plíva, Příbyl: Hospodářské závazky I., SPN, Praha 1972, str. 5.

vinností a jde o organizovanou a plánovitě řízenou spolupráci socialistických organizací.<sup>10)</sup>

Třebaže ve vymezení pojmu hospodářského závazku tak jak o nich byla zmínka existují některé rozdíly, je třeba konstatovat, že v tom základním je mezi nimi shoda. Dosavadní pojetí hospodářských závazků v teorii i v platné právní úpravě se vyznačuje především tím, že jako hospodářský závazek chápe majetkový vztah mezi socialistickými organizacemi ve smyslu hospodářského zákoníku, který mezi nimi vzniká při jejich vzájemné, plánovitě řízené a organizované spolupráci. Nejde tedy o vztahy majetkové, které vznikají mezi orgány řízení (např. generální ředitelství trustu) a řízenými organizacemi, popř. mezi orgány řízení navzájem. Stejně tak ani teorie ani právní úprava neřadí do hospodářských závazků majetkové vztahy mezi vnitropodnikovými organizačními útvary bez právní subjektivity (např. mezi závody, provozy apod.).

Zvláštní problematiku představují vztahy vznikající mezi peněžním ústavem (zejména Státní bankou československou) na straně jedné a socialistickými organizacemi na straně druhé při vedení účtů a provádění plateb a vztahy mezi SBCS, popř. jiným peněžním ústavem a socialistickými organizacemi při poskytování bankovního úvěru. Jejich právní úprava v hospodářském zákoníku je oddělena od úpravy hospodářských závazků (viz část jedenáctou, § 361 až 384). Zdůvodnění této konstrukce podal S. Vaněk.<sup>11)</sup> Vychází z toho, že se platební a úvěrové vztahy některými charakteristickými rysy od hospodářskoprávních vztahů zařazovaných do hospodářských závazků odlišují. Ty vyplývají zejména ze zvláštního postavení banky, která nemá postavení rovného subjektu (smluvní strany), ale především postavení státního kontrolního orgánu. To způsobuje, že v platebních a úvěrových vztazích se uplatňují nejen prvky smluvní, ale i prvky řídicí, resp. administrativně mocenské. Uvedené vztahy se vyznačují i některými dalšími zvláštnostmi (např. jejich předmětem jsou peníze, u platebních vztahů jde o vztahy multilaterální, prolínají se i s jinými vztahy než závazkovými, např. daňovými, poplatkovými apod.).

Všechny uvedené důvody a zejména to, že základem platebních ani úvěrových vztahů socialistických organizací není smlouva, je důvodem proč je jejich právní úprava obsažena mimo rámec ustanovení o hospodářských závazcích, v samostatné části.<sup>12)</sup> Vaněk výslovně konstatuje, že aplikovat na platební a úvěrové vztahy ustanovení o hospodářských závazcích bude

<sup>10)</sup> Komentář k hospodářskému zákoníku a k zákonu o hospodářské arbitráži se vzory smluv a podání, díl I, sv. A, Praha 1971, str. 124.

<sup>11)</sup> S. Vaněk: Úprava platebních a úvěrových vztahů v návrhu hospodářského zákoníku, Arbitrážní praxe č. 1/1964, str. 1–10.

<sup>12)</sup> Tamtéž, str. 4. Tato argumentace odpovídala v r. 1963 existující koncepci, podmínkám i právní úpravě platebních a úvěrových vztahů. Od té doby došlo k řadě změn (zejména byly zavedeny smlouvy o účtu u peněžního ústavu a úvěrové smlouvy). Na ně Vaněk reagoval ve své vědeckovýzkumné práci věnované problematice platebních a úvěrových vztahů a publikované Ústavem hospodářského práva Státní arbitráže ČSSR.

možno jen tehdy, jestliže z nich přímo vyplývá, že jde o úpravu těchto vztahů (prakticky § 132 upravující lhůtu pro zánik práva při bezhotovostních platbách). V ostatních případech pak tehdy, jestliže jde o závazkový vztah existující v souvislosti s platebním stykem nebo úvěrováním.

Učebnice hospodářského práva rovněž neuvádí platební a úvěrové vztahy v souvislosti se systémem hospodářských závazků.<sup>13)</sup> V rámci charakteristiky hospodářských závazků o jiných způsobech spolupráce (část desátá h. z.) se však výslovně konstatuje, že hospodářskými závazky „jsou také některé vztahy upravené v jedenácté části hospodářského zákoníku (věnované úpravě vztahů platebních a úvěrových) a v příslušných prováděcích předpisech“.<sup>14)</sup> Jako příklad se uvádí úvěrování, resp. hospodářský závazek na základě úvěrové smlouvy. K otázce použitelnosti společných ustanovení hospodářského zákoníku o hospodářských závazcích pak učebnice zaujímá ve srovnání s citovaným názorem Vaňka zcela odlišné stanovisko. „Je třeba si ovšem uvědomit, že i pro tyto hospodářské závazkové vztahy platí společná ustanovení hospodářského zákoníku o hospodářských závazcích, pokud jejich platnost není výslovně v příslušných předpisech vyloučena.“<sup>15)</sup> Z uvedeného by vyplývalo, že učebnice hospodářského práva považuje zásadně platební a úvěrové vztahy (alespoň některé) za hospodářské závazky. Nekvalifikuje je však jako samostatný typ, ale zařazuje je do skupiny závazků při jiných způsobech spolupráce socialistických organizací.

### III. POJETÍ HOSPODÁŘSKÉHO ZÁVAZKU V SOVĚTSKÉM HOSPODÁŘSKÉM PRÁVU

Sovětská teorie hospodářského práva vypracovala nové vymezení pojmu hospodářského závazku. Vychází jako ze základu z pojetí hospodářsko-právního vztahu, pro který je charakteristické organické a neoddělitelné spojení plánovitě organizačních a majetkových prvků, dále skutečnost, že jeho subjektem mohou být pouze socialistické organizace a jejich strukturalní články, nikoliv jednotliví občané a konečně skutečnost, že v něm dochází ke spojení různých metod právní úpravy (metody podřízení, metody uvádění v soulad, tj. metody smluvní a metody doporučení).<sup>16)</sup> V souladu s tím pak charakterizuje hospodářský závazek jako zvláštní právní formu určitých hospodářských vztahů, které se vytvářejí v různých stádiích a různých sférách socialistické reprodukce.<sup>17)</sup>

Hospodářským závazkem se rozumí taková právní forma hospodářských vztahů, která je právním vztahem relativním s obsahem zpravidla majetkovým a zajištěným majetkovou sankcí. Je to hospodářskoprávní vztah, ve

<sup>13)</sup> Hospodářské právo, Praha, 1966, str. 234 až 236.

<sup>14)</sup> Tamtéž, str. 236.

<sup>15)</sup> Tamtéž, str. 236.

<sup>16)</sup> Chozjajstvennoje pravo, Moskva 1970, str. 21 a 22.

<sup>17)</sup> Tamtéž, str. 162. Podrobné zpracování problematiky pojetí a typů hospodářských závazků obsahuje velmi podnětná práce Tančuk, Jefimočkin, Abova: Chozjajstvennyje objazatelstva, Moskva 1970.

kterém jeden subjekt je povinen vykonat ve prospěch druhého subjektu určité jednání, mající hospodářský charakter, nebo se zdržet určitého jednání, a tento druhý subjekt má právo požadovat od prvního splnění jeho povinnosti.<sup>18)</sup> V rámci tohoto jednotného pojmu hospodářského závazku se rozlišují tři typy:

1) hospodářské závazky zbožně peněžní povahy, jimiž jsou závazky mezi socialistickými organizacemi; ty se pak dále člení na závazky k předání majetku, závazky k vykonání prací a závazky k poskytnutí služeb;

2) hospodářské závazky vnitropodnikové, jejichž subjekty jsou vnitřní články socialistických organizací, resp. podniků; člení se obdobně jako závazky zbožně peněžní povahy;

3) hospodářské závazky řídící,<sup>19)</sup> jejichž subjekty jsou orgány hospodářského řízení a socialistické organizace, většinou ve vztahu podřízenosti; člení se dále na závazky k předání peněžních prostředků podnikem nadřízenému orgánu, závazky k předání peněžních prostředků nadřízenými orgány podnikům a závazky vznikající při plnění plánovacích a organizačních funkcí, které nejsou bezprostředně spojeny s pohybem majetku.

Hospodářský závazek jako zvláštní právní forma hospodářských vztahů se vyznačuje těmito základními znaky:

a) jde o hospodářskoprávní vztah relativní povahy;

b) subjekty hospodářského závazku jsou hospodářské orgány<sup>20)</sup> nebo jejich vnitřní složky;

c) právní obsah tvoří hospodářská práva a povinnosti;

d) právním objektem je jednání povinného subjektu, vztahující se k socialistickému plánovanému hospodářství.<sup>21)</sup>

Uvedené pojetí hospodářských závazků našlo svůj výraz také ve vědeckém návrhu hospodářského zákoníku SSSR, který byl vypracován oddělením hospodářského práva a problémů řízení průmyslu Ústavu státu a práva Akademie věd SSSR. V jeho části páté až dvanácté je obsažen návrh na úpravu jednak obecných otázek hospodářských závazků, jednak jednotlivých typů těchto závazků včetně hospodářských závazků řídicích.

Pojetí hospodářského závazku jako komplexní kategorie zahrnující nejen hospodářskoprávní vztahy vznikající při provádění hospodářské činnosti socialistických organizací, ale také vztahy vznikající při jejím plánovitém řízení, je nepochybně z hlediska teoretického a praktického velmi zajímavým. Snaží se respektovat specifické rysy hospodářskoprávních vztahů. Představuje svým způsobem dialektickou negaci protikladů mezi vztahy horizontálními a vztahy vertikálními a vyjadřuje organickou jednotu

<sup>18)</sup> Tančuk, Jefimočkin, Abova: Chozjajstvennyje objazatelstva, Moskva 1970, str. 28 a 30.

<sup>19)</sup> „Chozjajstvenno-upravlenčeskije objazatelstva.“

<sup>20)</sup> Pod pojmem hospodářského orgánu se v sovětské teorii hospodářského práva rozumí jednak orgány hospodářského řízení, dále sdružení a jednotlivé organizace, resp. podniky.

<sup>21)</sup> Tamtéž, str. 30.

vztahů vznikajících při řízení a vztahů vzájemné spolupráce socialistických organizací.

#### IV. HOSPODÁŘSKÉ ZÁVAZKY MEZI SOCIALISTICKÝMI ORGANIZACEMI

V této části bychom chtěli věnovat pozornost alespoň některým stránkám pojetí hospodářských závazků z hlediska československého hospodářského práva. Přitom vycházíme z jejich dosavadního teoretického i legislativního pojetí, které do hospodářských závazků zahrnuje zásadně jen určité hospodářskoprávní vztahy v tzv. horizontální rovině, tedy vztahy mezi socialistickými organizacemi (viz podrobněji v části II.).<sup>22)</sup> Pozornost soustředíme zejména na zvláštnosti hospodářských závazků, které je odlišují od jiných druhů závazků.

##### 1. *Hospodářský závazek jako vztah relativní*

Máme za to, že nelze vystačit s tím, že hospodářský závazek kvalifikujeme pouze jako relativní právní vztah v tradičním slova smyslu. Nechceme popírat, že v hospodářském závazku vždy vystupují alespoň dva konkrétní subjekty, dvě organizace. Tyto konkrétní socialistické organizace však nejsou subjekty izolovanými, ale představují články jednotné organizace a soustavy řízení národního hospodářství.

Realizací hospodářských závazků socialistické organizace plní nejen vzájemné povinnosti, tvořící obsah závazků, ale plní také svoje povinnosti vůči celému národnímu hospodářství, resp. vůči celé společnosti. Přitom to platí o postavení obou stran závazkového vztahu, jak organizace povinné, tak i organizace oprávněné. Jestliže kterákoliv socialistická organizace dodává jiné organizaci výrobky, provádí pro ni práce, poskytuje služby, převádí nepotřebný majetek, platí majetkové sankce, odstraňuje vady výrobků a podobně, plní samozřejmě vůči jiné organizaci svoji povinnost, vyplývající pro ni z hospodářského závazku. Současně však plní také povinnost, kterou má na daném úseku národního hospodářství stanovenou právními předpisy, vymezeným předmětem činnosti (ve zřizovací listině, stanovách, statutu apod.), úkoly plánu, opatřeními orgánů hospodářského řízení apod. Stejně tak i odběratelská organizace odběrem výrobků, převzetím prací apod. plní nejen svoje závazkové povinnosti vůči dodavateli, ale současně i svoje povinnosti vůči společnosti, směřující k řádnému zabezpečení a splnění vymezených úkolů. Odpovídá to i v hospodářském zákoníku (čl. VI zásad hospodářskoprávních vztahů) obsažené povinnosti vynaložit nejvyšší úsilí a vyvinout co největší iniciativu, aby úkoly stát-

<sup>22)</sup> Problematice hospodářských závazků mezi orgány hospodářského řízení a socialistickými organizacemi je věnována další část této studie. Pokud bude v této části řeč o hospodářských závazcích, máme na mysli závazky mezi socialistickými organizacemi.

ního plánu rozvoje národního hospodářství byly splněny co nejlépe. V čl. X je pak stanoveno, že při hospodářské činnosti socialistických organizací, zejména též při jejich vzájemné spolupráci, nesmějí být uplatňovány na úkor celospolečenských zájmů zájmy resortní, podnikové nebo místní. Ve vlastní úpravě hospodářských závazků se pak zmíněný charakteristický rys těchto vztahů projevuje zejména v úpravě poměru plánu a závazku. O tom ještě pojednáme dále v souvislosti s plánovitým charakterem hospodářských závazků.

S uvedeným souvisí úzce ještě jedna zvláštnost hospodářských závazků jako vztahů relativních. Ve většině případů lze postavení jejich subjektů charakterizovat jako postavení subjektů právně rovných, které nejen že nejsou vůči sobě ve vztahu podřízenosti a nadřízenosti, ale nemají jeden vůči druhému ani žádná zvláštní oprávnění řídicího, kontrolního a podobného charakteru. Podle našeho názoru to však neplatí bezvýjimečně. Stačí snad v této souvislosti poukázat zejména na zvláštní postavení veřejného dopravce podle přepravního řádu, dodávatele u hospodářských závazků ve výzkumu a vývoji (vyhl. č. 35/1975 Sb.), banky v platebních a úvěrových vztazích a podniku zahraničního obchodu ve vztazích při dodávkách pro vývoz a z dovozu. Ve všech těchto případech má jeden subjekt hospodářského závazku vůči druhému subjektu oprávnění, formulovaná někdy jako povinnosti druhého subjektu, které nelze v tradičním smyslu zahrnout do obsahu závazkového vztahu. Jde o oprávnění, která stavějí oprávněnou organizaci do postavení nejen právně rovného partnera, ale zároveň v jistém smyslu do postavení orgánu, který má za úkol zabezpečovat určité celospolečenské zájmy a stává se tak svým způsobem orgánem, který se specifickým způsobem podílí na řízení národního hospodářství.

I v tom se projevuje skutečnost, že hospodářský závazek nelze chápat jen jako izolovaný vztah dvou organizací, ale také jako vztah obou subjektů závazkového vztahu ke společnosti. Přitom intenzita tohoto vztahu ke společnosti je u jednotlivých hospodářských závazků různá. V závislosti na tom je také modifikováno jinak zásadně právně rovné postavení socialistických organizací v závazkovém vztahu při jejich vzájemné spolupráci. V základě této modifikace je organické a nerozlučné sepětí organizačně řídicích prvků a prvků majetkových, které je obecně charakteristické pro hospodářskoprávní vztahy a tedy i pro ty z těchto vztahů, které mají formu závazků. Nejedná se však samozřejmě o jediný, a ani ne nejdůležitější a nejcharakterističtější projev uvedeného specifického rysu hospodářskoprávních vztahů.

V souladu s tím, co bylo řečeno o zvláštnostech postavení subjektů hospodářských závazků, je třeba odpovědět i na otázku, zda platební a úvěrové vztahy mají povahu hospodářských závazků či nikoliv. Přikláníme se k názoru, že i u těchto vztahů jde o hospodářské závazky<sup>23)</sup>. Současně však

<sup>23)</sup> Tím nemá být řečeno, že se zcela ztotožňujeme s již citovaným názorem, obsaženým v učebnici hospodářského práva (Hospodářské právo, Praha 1966, str. 236), že společná ustanovení hospodářského zákoníku o hospodářských závazcích platí i pro

považujeme za nutné zdůraznit, že hospodářské závazky vznikající při platebním styku a úvěrování (zejména pak závazkové vztahy, kde jedním z účastníků je peněžní ústav) mají ve srovnání s ostatními hospodářskými závazky řadu zvláštností, vyplývajících z postavení peněžních ústavů, resp. SBČS.<sup>24)</sup> Protože však mají povahu majetkových vztahů relativní povahy, zajištěných majetkovou sankcí, není důvodu je z kategorie závazků vylučovat.

Specifikum těchto hospodářských závazků není ani tak v tom, že v nich dochází ke spojení prvků majetkových s prvky organizačně řídicími a že jejich subjekty nemají naprosto rovné právní postavení. To platí v té či oné míře, jak jsme se pokusili ukázat, o hospodářských závazcích obecně. Spíše je spatřujeme v intenzitě tohoto spojení a prolínání. Postavení banky jako kontrolního a řídicího orgánu je v této skupině hospodářských závazků výrazně odlišné od podobného postavení jiných subjektů, například dopravní organizace, podniku zahraničního obchodu apod. Zatímco u těchto organizací je řídicí a kontrolní funkce spíše doplňkem základní hospodářské činnosti, u banky jsou oba druhy činnosti zastoupeny v zásadě rovnocenně. Specifické postavení banky v platebních vztazích je umožněno také tím, že každá socialistická organizace musí mít u banky účet, shromažďovat na něm své prostředky a prostřednictvím banky zásadně provádět své platby.

Všechny výše zmíněné důvody vedou k závěru, že hospodářské závazky vznikající při provádění plateb a při poskytování úvěru bankou (popř. jiným peněžním ústavem) jsou zvláštním, samostatným typem hospodářských závazků. Nepovažujeme za správné je systematicky řadit do hospodářských závazků při jiných způsobech spolupráce socialistických organizací,<sup>25)</sup> jak to činí učebnice hospodářského práva.<sup>26)</sup> Přitom jde o závazky, které vzhledem k postavení subjektů a vzhledem ke svému obsahu jsou na rozhraní mezi závazky vznikajícími při spolupráci mezi socialistickými organizacemi a závazky vznikajícími při řízení národního hospodářství.

## 2. Majetkový charakter hospodářských závazků

Pro hospodářské závazky mezi socialistickými organizacemi je z hlediska jejich majetkové povahy charakteristické to, že jsou založeny na socialis-

hospodářské závazky podle části jedenácté h. z., popř. prováděcích předpisů k ní, pokud jejich platnost není výslovně vyloučena. Tady jde o širší problém související s tím, že část šestá h. z. nepředstavuje v dnešní podobě skutečně obecnou část hospodářských závazků, a to ani ve vztahu k závazkům podle části sedmé až desáté a prováděcím předpisům k nim.

<sup>24)</sup> O nich viz blíže cit. článek Vaňka (pozn. 11) a Hospodářské právo, Praha 1966, str. 415 a 446.

<sup>25)</sup> Ostatně tato skupina hospodářských závazků je značně problematická jako samostatný typ pro svoji nestejnorodost jak co do předmětu plnění, tak i co do spo-  
lečenské funkce.

<sup>26)</sup> Hospodářské právo, Praha 1966, str. 236.

tickém společenském vlastnictví v jeho různých právních formách — státním, družstevním a společenských a jiných socialistických organizací. Přitom rozhodující význam má vlastnictví státní jako nejvyšší forma zspolečnění výrobních prostředků a prostředků společenské spotřeby.

Zvláštnosti socialistického společenského vlastnictví a jeho výkonu, zejména vlastnictví státního, ovlivňují také majetkovou povahu hospodářských závazků. Státní socialistické organizace, které jsou nejčastěji subjekty hospodářských závazků, a přitom závazků z hlediska hospodářského života nejdůležitějších, nemají přiznáno k hmotnému majetku vlastnické právo. Realizují prostřednictvím hospodářských závazků pohyb majetku, dynamiku státního vlastnictví, ale nikoliv jako subjekty vlastnického práva, ale jako právně samostatné subjekty správy hmotného národního majetku. Jedním z charakteristických rysů tohoto jejich vztahu ke svěřenému hmotnému národnímu majetku je to, že oprávnění, která mají k věcem ve své správě, jsou současně jejich povinnostmi vůči státu jako vlastníkov. Státní organizace jsou nejen oprávněny svěřený hmotný národní majetek — předmět státního socialistického vlastnictví — mít v držení, užívat ho, nakládat s ním, domáhat se jeho ochrany a podobně, ale mají současně právní povinnost tato oprávnění vykonávat, a to v souladu s úkoly, jimiž jsou pověřeny. Státní organizaci není ponecháno na vůli, zda bude uvedená oprávnění vykonávat či nikoliv. Proto také dispozice s hmotným národním majetkem formou hospodářských závazků — ať již v rámci obvyklého hospodaření (dodávky výrobků apod.) nebo mimo ně (převody správy nebo vlastnictví, předání věcí do užívání) — jsou projevem výkonu státního vlastnictví.

Obdobně to platí i o ostatních formách socialistického společenského vlastnictví. Subjekty vykonávající vlastnické právo — ať již jako vlastníci (např. družstva, družstevní svazy, společenské organizace, podniky zahraničního obchodu) nebo na základě práva správy (např. družstevní podniky, hospodářská zařízení společenských organizací, nižší organizační složky společenských organizací, pokud jim byla přiznána právní subjektivita) — jsou povinny respektovat čl. V zásad hospodářskoprávních vztahů hospodářského zákoníku, podle něhož „všechny socialistické organizace jsou povinny pečovat o to, aby majetek v socialistickém společenském vlastnictví byl plně, účelně a hospodárně využíván, stále rozmnožován a všemožně chráněn“. U družstevního vlastnictví je pak výslovně stanoveno (§ 96 h. z.), že s jeho předmětem může družstevní organizace nakládat jen k plnění svých úkolů, nebo vyžaduje-li to důležitý společenský zájem (s výjimkou majetku přebytkového a neupotřebitelného). Pro vlastnictví společenských organizací je rovněž stanoveno, že organizační složky a orgány společenských organizací, jakož i jejich hospodářská zařízení, jimž byl majetek svěřen do správy, mohou s tímto majetkem nakládat a užívat jej nikoliv neomezeně, ale k plnění svých úkolů (§ 103 h. z.). Ustanovení § 105 h. z. dále ukládá společenským organizacím i všem jejich organizačním složkám, orgánům a hospodářským zařízením povinnost majetek společenské organizace využívat co nejhospodárněji a všemožně ho chránit.

Majetkovou povahu mají nejen hospodářskoprávní vztahy, které přímo zprostředkují dispozice s majetkem, ale všechny takové vztahy, které zprostředkovávají dosažení určitého hmotného prospěchu pro oba účastníky vztahu nebo alespoň pro jednoho z nich. Kromě toho lze přiznat majetkovou povahu i těm hospodářskoprávním vztahům, které sice nemají majetkovou povahu v tomto výše uvedeném smyslu, ale jejich realizace, splnění povinností tvořících jejich obsah, je zajištěno majetkovou sankcí, resp. majetkovou odpovědností (zejména povinností zaplatit majetkové sankce v užším slova smyslu, povinností nahradit škodu). Hospodářské závazky majetkové povahy v tomto druhém smyslu se budou vyskytovat jen zcela ojediněle.

Hospodářské závazky lze z hlediska jejich majetkové povahy rozdělit na následující základní skupiny:

- a) závazky, jejichž předmětem je předání majetku jednou organizací organizaci druhé — takové předání může mít z hlediska právního buď povahu převodu vlastnictví (např. dodávka výrobků mezi dvěma družstevními organizacemi nebo mezi organizací státní a organizací družstevní) nebo převodu správy (většinou při závazcích mezi státními organizacemi, i když je tento případ výjimečně možný i mezi organizacemi družstevními, např. mezi dvěma družstevními podniky, které byly zřízeny stejnou vyšší družstevní organizací, tj. svazem družstev nebo Ústřední radou družstev) anebo předání do užívání (trvalého, dlouhodobého, dočasného);
- b) závazky, jejichž předmětem je provedení prací (např. stavebních, výzkumných, vývojových, montážních, strojně početních, zemědělských apod.);
- c) závazky, jejichž předmětem je poskytnutí služeb — k nim patří zejména závazky při provádění nákladní přepravy, při uskladnění věcí jiné organizace, při obstarání záležitosti jiné organizace, při hromadné přepravě osob apod.

Některé hospodářské závazky mají z hlediska jejich majetkové povahy smíšený charakter. Tak například závazky vznikající při dodávce stavebních prací mají za svůj předmět nejen provedení prací, ale také předání stavebních hmot a dílců, popřípadě strojů, zařízení a příslušné části projektové dokumentace (§ 299 odst. 1 h. z.). Obdobně při dodávce smontovaných strojů, zařízení nebo konstrukcí jsou předmětem závazku nejen jednotlivé stroje, zařízení nebo kovové konstrukce, ale zároveň i montáž, tedy určité práce (§ 311 odst. 1 h. z.).

Jak již bylo řečeno v souvislosti s pojmem závazku jako obecné právní formy, považujeme za součást, jednu ze stránek majetkové povahy závazků také zvláštní metodu působení na chování subjektu závazkového vztahu spočívající ve stanovené majetkové odpovědnosti. Platí to samozřejmě také pro hospodářské závazky, kde odpovědnost za řádné plnění povinností má význam nejen pro subjekty těchto vztahů, ale současně i pro celé národní hospodářství jako organizovaný a plánovitě řízený celek.

V systému odpovědnosti v závazkových vztazích socialistických organizací hrají mimořádnou úlohu majetkové sankce v užším smyslu, jak jsou

chápaný a upravený hospodářským zákoníkem. Jedná se o peněžitou platbu,<sup>27)</sup> kterou je povinná jedna socialistická organizace zaplatit organizaci druhé, jestliže nesplnila řádně svoji právní povinnost a takový důsledek stanoví právní předpis, rozhodnutí orgánu hospodářské arbitráže, rozhodnutí orgánu hospodářského řízení<sup>28)</sup> nebo smlouva. Pokud jde o právní předpis, rozumí jím hospodářskoprávní teorie i judikatura hospodářské arbitráže v této souvislosti hospodářský zákoník a prováděcí předpisy k němu vydané, a to pouze pokud se týkají vztahů v horizontální rovině, vztahů spolupráce socialistických organizací. Vzhledem k tomu se za majetkové sankce nepovažují peněžitě platby ukládané za porušení právních povinností zvláštními předpisy, jako například penále podle zák. č. 111/1971 Sb., o odvodech do státního rozpočtu a příspěvku na sociální zabezpečení, odvody a pokuty podle č. 145/1970 Sb., o národohospodářském plánování. Povahu majetkové sankce z uvedených důvodů nemá také odvod do státního rozpočtu podle § 24 odst. 2 h. z.

Majetkové sankce plní v hospodářských závazcích socialistických organizací významnou společenskou funkci, funkci zabezpečovat řádnou realizaci vzniklých závazků. Přitom se tato funkce projevuje ve dvou směrech:

a) Ve vztazích mezi konkrétními subjekty hospodářského závazku mají majetkové sankce zabezpečit, že jejich vzájemné povinnosti budou řádně splněny a že nedojde k ohrožení nebo poškození hospodářského cíle, který socialistické organizace sledovaly nebo majetkového zájmu oprávněné organizace. Jedná se tedy o prostředek ochrany hospodářských zájmů subjektů hospodářského závazku.

b) Ve vztahu subjektů hospodářského závazku vůči společnosti představují majetkové sankce významný prostředek, jímž jsou socialistické organizace vedeny k důslednému plnění svých úkolů, majících význam pro úspěšný rozvoj národního hospodářství a společnosti jako celku. Projevem zabezpečovací funkce hospodářských závazků ve vztahu ke společnosti je podle našeho názoru především to, že v převážné většině hospodářských závazků je povinnost platit majetkové sankce jako důsledek porušení právní povinnosti stanovena závazně právním předpisem. Případy, kdy splnění obsahu hospodářského závazku není zabezpečováno stanovením zákonné majetkové sankce a kdy je tato otázka zcela ponechána na vůli subjektů hospodářského závazku, jsou celkově jen výjimečné a týkají se především takových dílčích povinností, které nejsou zvlášť významné z hlediska potřeb společnosti. Někdy se vyskytují i závazky, kdy sice právní předpis nestanoví výši majetkové sankce, ale ukládá organizacím, aby si

<sup>27)</sup> Hospodářský zákoník používá výrazu „majetková sankce“, aniž je blíže vyměňuje. Jen demonstrativně uvádí, že mezi ně patří penále, poplatek z prodlení a zdržné.

<sup>28)</sup> Oprávnění hospodářské arbitráže a orgánů hospodářského řízení uložit opatřením povinnost platit majetkovou sankci, jako důsledek porušení právní povinnosti, lze dovodit z § 118 h. z., podle jehož odst. 2 pro závazky uložené uvedenými orgány platí ustanovení o závazcích z hospodářských smluv. Jestliže pak § 141 h. z. dovola, aby povinnost platit majetkové sankce byla založena smlouvou mezi organizacemi, mají stejnou možnost i orgány arbitráže a orgány hospodářského řízení.

majetkovou sankci dohodly. I v takovém případě jde o majetkovou sankci stanovenou právním předpisem. Kromě toho jsou socialistické organizace povinny majetkové sankce účtovat a vymáhat (nejde-li o výjimky stanovené právním předpisem nebo o majetkové sankce co do důvodu vzniku založené na dohodě — srov. § 142 h. z.). Organizace tedy nemá pouze právo na zaplacení majetkové sankce, ale současně právní povinnost ji od druhé organizace požadovat.

Kromě uvedené základní zabezpečovací funkce plní majetkové sankce v hospodářských závazcích i řadu funkcí jiných, z této odvozených (někdy se také hovoří o složkách zabezpečovací funkce<sup>29)</sup>). K nim patří zejména:

(a) Funkce mobilizační — spočívá v hrozbě majetkovou sankcí. Povinný subjekt je vědomím o nebezpečí povinnosti zaplatit penále, poplatek z prodlení nebo jinou majetkovou sankci v případě, že řádně nesplní konkrétní závazkovou, popř. jinou právní povinnost, veden k takovému chování, které bude znamenat řádné splnění právních povinností a tedy také realizaci oprávnění druhého subjektu hospodářského závazku. Tato funkce se tedy realizuje ještě před vznikem povinnosti majetkovou sankci v konkrétním případě zaplatit.

(b) Funkce signalizační — může se uplatnit teprve tehdy, když již povinnost platit majetkovou sankci vznikla. Spočívá v tom, že vyúčtování, vymáhání, popř. zaplacení majetkové sankce upozorňuje organizaci (její statutární, popř. jiné orgány), popř. její nadřízené orgány na to, že organizace řádně neplní svoje právní povinnosti, že jsou v její činnosti závady. I když již v konkrétním případě nelze porušení povinnosti zabránit, má tato signalizační funkce v určitém rozsahu také preventivní charakter. Vyúčtování, vymáhání, popř. zaplacení majetkových sankcí má vést odpovědné pracovníky organizace, popř. nadřízeného orgánu ke zkoumání příčin a k provedení takových opatření, aby k dalšímu porušování právních povinností a tím ke vzniku povinnosti platit majetkové sankce nedocházelo.

(c) Funkce reparační — majetková sankce představuje peněžitou náhradu újmy, kterou oprávněná organizace utrpěla porušením povinnosti ze strany organizace povinné. Povinnost zaplatit majetkovou sankci není podmíněna vznikem majetkové újmy u oprávněné organizace. Jestliže však v důsledku porušení právní povinnosti, která má za následek povinnost zaplatit majetkovou sankci, majetková újma oprávněné organizaci skutečně vznikla, potom se reparační funkce projeví v povinnosti si na tuto újmu majetkové sankce započítat. Může být dvojího druhu, a to buď povinnost si započítat majetkové sankce, které poškozená organizace skutečně dostala nebo povinnost si započítat majetkové sankce, na které vzniklo poškozené organizaci právo. Hospodářský zákoník (§ 147 odst. 3) stanoví povinnost započítat majetkové sankce na náhradu škody, přičemž tato povinnost se týká majetkových sankcí, na které vzniklo poškozené organizaci právo. Týká se proto i těch, u nichž došlo k prekluzi nebo na které právo zaniklo na základě do-

<sup>29)</sup> Plíva, Příbyl: Hospodářské závazky I., Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1972, str. 60.

hody s povinnou organizací za podmínek § 125 h. z., tedy v případech, kdy jde o majetkové sankce, od jejichž účtování a vymáhání může organizace upustit.

d) Funkce represivní — spočívá v tom, že zaplacení majetkových sankcí představuje pro socialistickou organizaci krácení finančních prostředků, které by mohla použít k financování vlastních potřeb. Podle § 5 zák. č. 111/1971 Sb., o odvodech do státního rozpočtu a příspěvku na sociální zabezpečení je placené penále<sup>30)</sup> tzv. přípočitatelnou položkou, o kterou se zvyšuje bilanční zisk organizace jako základ odvodu ze zisku do státního rozpočtu. Obdobné ustanovení pro účely daně ze zisku má také zák. č. 113/1971 Sb., o důchodové dani a příspěvku na sociální zabezpečení.

### 3. Subjekty hospodářských závazků

Subjekty hospodářských závazků jsou zásadně socialistické organizace ve smyslu hospodářského zákoníku. To znamená, že to mohou být jen takové organizační útvary, které mají právní subjektivitu. Nemohou proto vstupovat do hospodářských závazkových vztahů vnitřní organizační jednotky bez právní subjektivity, jako jsou např. závody, provozny, stavební správy, zálohované složky rozpočtových organizací. Stejně tak to platí o odštěpném závodě, který je součástí státní hospodářské organizace a není způsobilý vystupovat v právních vztazích vlastním jménem a nenese samostatnou majetkovou odpovědnost.

V současné pozitivní právní úpravě se setkáváme se dvěma druhy organizačních jednotek, které nemají povahu socialistických organizací, ale právní řád jim za určitých podmínek přiznává právní subjektivitu. Jsou to především územní nebo oborové orgány svazů družstev (§ 78 odst. 2 h. z.) a nižší organizační složky a orgány společenských organizací (§ 101 h. z.). Tyto orgány a organizační složky mohou svým jménem nabývat práv a zavazovat se pouze tehdy, jestliže tak určují stanovy příslušného svazu družstev, popř. stanovy příslušné společenské organizace. Přiznáním právní subjektivity ve stanovách se však nestávají socialistickými organizacemi. Těmi jsou jen svazy družstev a společenské organizace jako celek. Z hlediska právní subjektivity je však na ně třeba hledět jako na socialistické organizace. Rozsah jejich právní subjektivity bude analogicky vymezen § 18 h. z., to znamená, že mohou nabývat práv a zavazovat se, jen pokud to není v rozporu s plněním jejich společenských úkolů, rozumí se společenských úkolů příslušného orgánu nebo nižší organizační složky. Za těchto podmínek a v tomto rozsahu mohou být také subjektem hospodářských závazků.

2) Druhým a z hlediska praktického hospodářského života i z hlediska teoretického zajímavějším případem jsou tzv. koncernové podniky a koncernové účelové organizace (dále jen koncernové podniky) podle nař. vlády ČSSR č. 91/1974 Sb., o organizaci výrobních hospodářských jednotek a o je-

<sup>30)</sup> Penálem je třeba rozumět i poplatek z prodlení či jinou majetkovou sankci.

jích statutech. Nemají rovněž povahu socialistických organizací ve smyslu hospodářského zákoníku (tou je koncern jako celek), nýbrž jsou organizačními jednotkami koncernu. Mohou však v hospodářských vztazích vystupovat vlastním jménem a nesou z těchto vztahů majetkovou odpovědnost, avšak pouze v rozsahu stanoveném ve statutu koncernu (§ 8 odst. 2 cit. nař. vl.) a za podmínky, že jsou zapsány v podnikovém rejstříku (§ 8 odst. 4). Rozsah jejich právní subjektivity není tedy dán jejich společenskými úkoly ve smyslu § 18 h. z., nýbrž výhradně statutem koncernu, který vydává generální ředitel koncernu po projednání s příslušným orgánem ROH a po schválení ministrem.

Z hlediska námi zkoumané problematiky z uvedeného vyplývá, že koncernový podnik může být subjektem nikoliv jakýchkoliv hospodářských závazků, ale jen těch, které jsou v rámci jeho právní subjektivity vymezené mu statutem koncernu. Přitom může jít o hospodářský závazek mezi koncernovým podnikem na straně jedné a socialistickou organizací ve smyslu hospodářského zákoníku na straně druhé nebo mezi dvěma koncernovými podniky, nebo mezi koncernovým podnikem a orgánem nebo nižší organizační složkou společenské organizace s právní subjektivitou popř. orgánem svazu družstev s právní subjektivitou. Na všechny hospodářské závazky koncernových podniků se vztahují ustanovení hospodářského zákoníku, popř. zvláštních předpisů týkající se socialistických organizací.

Platná právní úprava tedy nečiní rozdíl mezi hospodářskými závazky, jejichž subjektem jsou jen socialistické organizace a hospodářskými závazky, jejichž jedním nebo oběma subjekty jsou organizační jednotky, které nemají povahu socialistické organizace, za podmínky, že mají příslušnou způsobilost vlastním jménem do konkrétního závazku vstupovat.

Půjde-li o hospodářské závazky, které se budou týkat věcí, kde koncernový podnik nemůže vystupovat vlastním jménem, bude subjektem hospodářského závazku koncern jako celek. O hospodářský závazek koncernu jako celku půjde pak také v případě, že sice do něho vstoupí koncernový podnik svým jménem, překročí však při tom rozsah oprávnění jednat vlastním jménem, ale bude jednat v rámci předmětu činnosti koncernového podniku.

Nariadení vlády č. 91/1974 Sb. také stanoví, že koncernové podniky nesou majetkovou odpovědnost ze vztahů, do kterých jsou oprávněny vstupovat vlastním jménem. V uvedeném rozsahu jsou tedy koncernové podniky také subjektem hospodářských závazků odpovědnostních (za škodu, za prodlení a za vady). Nejde však o odpovědnost výlučnou. Podpůrně za jejich závazky odpovídá koncern, a to v případě, že prostředky koncernového podniku nestačí k jejich úhradě. Při splnění právním předpisem stanovených podmínek se tedy stává koncern subjektem hospodářského závazku odpovědnostního, aniž by k tomu bylo třeba jeho projevu vůle nebo projevu vůle oprávněné organizace (věřitele) nebo jiného subjektu. Také případné rozhodnutí orgánu hospodářské arbitráže může mít jen povahu deklaraturní.

Formulace § 9 cit. nař. vl. dovoluje dvojí výklad. Užší, který výraz

„prostředky“ omezuje pouze na prostředky finanční povahy. Podle něho se odpovědnost koncernu redukuje pouze na povinnost zaplatit určitou peněžitou částku (např. fakturu za dodané výrobky, vyúčtované majetkové sankce, náhradu škody, poskytnout slevu při vadném plnění apod.). Věřitel koncernového podniku by nemohl uplatnit vůči koncernu nárok věcné povahy, jestliže by koncernový podnik sám nemohl splnit (např. na bezplatné odstranění vady, na dodání výrobků apod.). Druhý výklad vychází z širšího pojetí použitého výrazu „prostředky“ a konstruuje odpovědnost koncernu i ve smyslu povinnosti věcného plnění za koncernový podnik. Máme za to, že literě předpisu i povaze věci odpovídá výklad užší. Nelze přehlížet, že nařízení stanoví odpovědnost jen za podmínky, že prostředky s kterými koncernový podnik hospodaří nestačí k úhradě. Poskytnutí věcného plnění lze ztěžít považovat v tomto smyslu za prostředky, s nimiž koncernový podnik hospodaří. Kromě toho nelze při věcném plnění hovořit o tom, že by prostředky koncernového podniku nestačily k úhradě jeho závazků.

Můžeme tedy shrnout, že vedle socialistických organizací ve smyslu hospodářského zákoníku mohou jako subjekty vystupovat v hospodářských závazcích za určitých podmínek a v určitém rozsahu i organizační jednotky a orgány, které nejsou socialistickými organizacemi, pokud mají výslovně přiznánu právní subjektivitu a v rámci této právní subjektivity.

#### 4. *Jednání hospodářské povahy jako objekt hospodářských závazků*

Právním objektem hospodářských závazků — jako závazků vůbec — je především aktivní a pozitivní jednání jejich subjektů. Jeho charakteristickým rysem je, že má převážně hospodářskou povahu, čímž rozumíme to, že je určitým způsobem spojeno s hospodářskou činností socialistických organizací, zaměřeno přímo nebo nepřímo na dosažení určitého hospodářského výsledku, který má význam pro oba subjekty závazkového vztahu nebo alespoň pro jednoho z nich. Jde tedy o jednání, které sleduje určitý hospodářský cíl.<sup>31)</sup>

V této souvislosti ovšem vzniká otázka, co je to „hospodářská činnost“. Nebude asi pochyb o tom, že sem patří především činnost, jejímž výsledkem je vytvoření určitých hmotných statků, vytváření společenského produktu. Takový charakter má činnost ve sféře materiální výroby, tj. v oblasti průmyslu, stavebnictví, zemědělství, dopravy a spojů. Projevuje se jako výroba, provádění prací nebo poskytování služeb. V ekonomickém smyslu mají produktivní povahu také činnosti ve sféře obratu, které představují pokračování a dokončení vlastní výroby (např. výkup, zásobování).

Podle našeho názoru nelze však hospodářskou činnost redukovat pouze na činnosti produktivního charakteru. V procesu socialistické reprodukce existují činnosti, které samy sice nemají produktivní charakter, ale jsou

<sup>31)</sup> Možeiko: Chozjajstvennyj dogovor v SSSR, Moskva 1962, str. 9. Tančuk, Jefimochkin, Abova: Chozjajstvennyje objazatelstva, Moskva 1970, str. 37.

nuthým momentem reprodukčního procesu jako celku a jsou vykonávány v některé jeho fázi. K nim patří činnost například při obstarávání věcí jednou organizací pro druhou. Také těmto činnostem je třeba přiznat hospodářský charakter.

Chápeme tedy hospodářskou činnost v širokém smyslu, jako jakoukoliv činnost směřující k vytvoření hmotných statků, jejich dovedení prostřednictvím směny do sféry spotřeby a rovněž využití v rámci výrobní a společenské nevýrobní spotřeby. Z tohoto hlediska jsou hospodářskými všechny závazky, které slouží uskutečňování hospodářské činnosti alespoň jednoho subjektu.

Je třeba zdůraznit, že hospodářská povaha závazkových vztahů v uvedeném smyslu nestačí k jejich odlišení od jiných druhů závazků. Je nutno brát v úvahu všechny jejich pojmové znaky a charakteristické rysy a zejména úzké sepětí s plánem, o němž ještě bude zmínka a které považujeme za nejdůležitější.

### 5. Plánovitá povaha hospodářských závazků

Svým vztahem k plánu se hospodářské závazky výrazně odlišují zejména od závazků, jejichž alespoň jedním subjektem je občan. Význam plánu pro hospodářské závazky bezprostředně souvisí s jejich společenskou funkcí, tj. se zabezpečením národohospodářských plánů, realizací hospodářsko-organizátorské funkce státu a zabezpečením podmínek pro ostatní jeho funkce. Vyplyvá z úlohy plánu jako základního prostředku řízení národního hospodářství, který určuje v závislosti na způsobu a metodách řízení obsah a způsob spolupráce socialistických organizací při jejich hospodářské činnosti.

Plánovitá povaha hospodářských závazků se projevuje především v jejich podřízenosti plánu, zejména státnímu plánu rozvoje národního hospodářství. Hospodářské závazky zabezpečují splnění úkolů stanovených plánem a konkretizují je ve vztazích mezi jednotlivými socialistickými organizacemi. Tuto základní funkci hospodářských závazků také vyjadřuje hospodářský zákoník výslovně (v § 114). Hospodářské závazky slouží také k zajištění a konkretizaci úkolů obsažených v hospodářských plánech, a to na úrovni jak ústředních orgánů, tak i středních článků řízení, národních výborů a jednotlivých socialistických organizací.

I když uvedená funkce hospodářských závazků převažuje, nelze vztah plánu a hospodářských závazků chápat jednostranně. Hospodářské závazky mají také ne nevýznamnou úlohu jako prostředek řízení hospodářské činnosti socialistických organizací, jako nástroj organizace dodavatelsko-odběratelských vztahů a jako podklad pro tvorbu plánů. V tomto smyslu se mohou uplatnit zejména hospodářské závazky vznikající na základě opatření orgánů hospodářského řízení (§ 118 h. z.) a závazky dlouhodobější povahy (např. na základě smlouvy o přípravě dodávek podle § 116 h. z.). Jako podklad pro tvorbu plánů budou hospodářské závazky přicházet v úvahu zásadně ve vztahu k hospodářským prováděcím plánům, a to ze-

jména hospodářským plánům socialistických organizací. Pokud ovšem nebudou tyto plány předurčeny co do svého obsahu úkoly plánů vyššího stupně.

Stupeň vlivu plánu na jednotlivé hospodářské závazky a způsoby jeho právního projevu jsou však značně rozdílné. Závisí kromě jiného na tom, jaký mají význam z hlediska národního hospodářství hospodářské vztahy upravované formou závazků.

Všeobecně jsou hospodářské závazky u obou jejich subjektů založeny na plánu, představují jednu z právních forem jeho zabezpečení a realizace. Obě socialistické organizace, které vstupují do hospodářského závazku mají uloženy plánem konkrétní výrobní či jiné úkoly, mají vlastní hospodářské plány činnosti, vymezený předmět činnosti a na něm založenou speciální způsobilost k hospodářským právům a povinnostem a hospodářským právním úkonům. Takovým způsobem se projevuje vliv plánu na hospodářské závazky v širším smyslu (nepřímo) jako vytvoření určitého rámce, ve kterém socialistické organizace nejen mohou, ale současně jsou povinny (i když ne v konkrétním případě) do hospodářských závazků vstupovat k zabezpečení svých plánovaných úkolů. Stanovené výrobní a jiné úkoly a vymezení předmětu činnosti, třebaže přímo nezakládají právní povinnost konkrétních subjektů vstoupit do určitého závazkového vztahu, nepřímo ovlivňují, zda se organizace stane jeho subjektem, s kterou organizací a o závazek jaké povahy se bude jednat.

Lze namítnout, že v uvedeném širokém smyslu mají plánovitou povahu i závazky, jejichž účastníkem je občan. Máme však za to, že tu jsou četné podstatné rozdíly. Především u hospodářských závazků se uvedené nepřímé působení plánu týká obou subjektů, oba subjekty do závazku vstupují jako články jednotně organizovaného a plánovitě řízeného národního hospodářství. Občané nemají plánem stanoveny konkrétní úkoly a pokud jde o jejich způsobilost vstupovat v závazkové vztahy, není limitována předmětem činnosti a společenskými úkoly, není tedy speciální v tom smyslu, že by někteří občané mohli být účastníky jen některých závazků a jiných nikoliv. Nelze u nich také hovořit o právní povinnosti do určitých závazků vstupovat, jako je tomu u socialistických organizací. To potom vyvolává i rozdílnou úpravu vzniku těchto závazků, rozhodování sporů (včetně oprávnění rozhodujícího orgánu) a řady dalších otázek.

U občanů se pak v zásadě vůbec nevyskytuje působení plánu na závazky v užším smyslu (působení přímé), které má mimořádný význam a rozsah v závazkových vztazích socialistických organizací. Máme na mysli působení plánu jako důvodu pro vznik, obsah, změnu a zrušení hospodářských závazků, ve většině případů prostřednictvím určité právní skutečnosti (plánovací akt, rozhodnutí orgánu hospodářské arbitráže nebo orgánu hospodářského řízení, povinně uzavřená hospodářská smlouva).

Základní a nejdůležitější prostředek spojení plánu a hospodářských závazků představují plánovací akty, které svou podstatou jsou úkolem státního plánu a jeho rozpisem. Povahu plánovacího úkolu nemá však jakýkoliv úkol plánu a jeho rozpis, ale pouze takový, který je obsažen ve

státním plánu, tj. plánu schvalovaném vládou ČSSR, ČSR a SSR. Na druhé straně ne každý úkol ve státním plánu a jeho rozpis je plánovacím aktem, ale jen takový, z něhož vypyne pro dodavatele povinnost dodávky výrobků, prací nebo výkonů pro určitého odběratele (§ 24 odst. 1 zák. č. 145/1970 Sb., o národohospodářském plánování). Náležitosti plánovacích aktů a případy, kdy se za plánovací akt považuje i jiný akt hospodářského řízení upravuje v § 9 vyhláška o projednávání dodavatelsko-odběratelských vztahů v plánovacím procesu č. 33/1975 Sb. Plánovací akty vydávají příslušné orgány hospodářského řízení v případech stanovených právními předpisy (§ 115 odst. 2 h. z. a § 9 odst. 1 a § 10 vyhl. č. 33/1975 Sb.).

Přímo z plánovacích aktů, aniž by bylo třeba další právní skutečnosti, resp. uzavření hospodářské smlouvy, mohou hospodářské závazky vzniknout, jestliže tak stanoví prováděcí předpisy (např. § 2 odst. 4 vyhl. č. 130/1964 Sb., kterou se vydávají základní podmínky dodávky potravinářských výrobků dodávaných organizacím státního a družstevního maloobchodu). Jde však jen o výjimečné případy, jestliže další zpřesnění hospodářských závazků v hospodářské smlouvě není nutné (§ 117 h. z.).

Základní význam plánovacích aktů pro hospodářské závazky však spočívá v tom, že jsou důvodem vzniku povinnosti uzavřít hospodářskou smlouvu. Tato povinnost stíhá zásadně dodavatele, odběratele pak tehdy, jestliže tak stanoví právní předpis (např. § 270, věta první h. z.). Plánovací akt je tak jedním z nejdůležitějších důvodů kontraktační povinnosti socialistických organizací. Je však také důvodem vzniku povinnosti přistoupit na změnu nebo zrušení již existujícího hospodářského závazku (§ 125 odst. 2 h. z.). Splnění této povinnosti je, stejně jako splnění povinnosti uzavřít hospodářskou smlouvu, vynutitelné prostřednictvím hospodářské arbitráže.

Vzájemná vazba mezi plánem a hospodářskými závazky není zajišťována pouze prostřednictvím plánovacích aktů. Obdobný cíl sleduje také hospodářská smlouva o přípravě dodávek jako dohoda, jíž se jedna nebo více organizací zavazuje uzavřít do stanovené doby a na předpokládaný rozsah plnění budoucí smlouvu (§ 116 odst. 1 h. z.). Její význam spočívá, kromě jiného v tom, že vytváří předpoklady pro zabezpečení úkolů střednědobých plánů a pro realizaci dodavatelsko-odběratelských vztahů. Na základě ní vzniká dodavateli vždy kontraktační povinnost, odběrateli pak tehdy, jestliže se k uzavření smlouvy zavázal nebo jestliže takový důsledek je stanoven právním předpisem.

Projevem plánovitého charakteru hospodářských závazků je také oprávnění ústředních orgánů, národních výborů nebo orgánů a organizací jimi pověřených uložit organizacím, které řídí, aby uzavřely hospodářskou smlouvu nebo jim svým rozhodnutím hospodářské závazky přímo uložit, a to v případě, že to vyžadují potřeby plánovitého rozvoje národního hospodářství nebo pro to jsou jiné důležité důvody (§ 118 h. z.). Oprávnění založit svým rozhodnutím hospodářské závazky mezi socialistickými organizacemi má také hospodářská arbitráž. Uvedené orgány hospodářského řízení a hospodářské arbitráže mohou také svými rozhodnutími existující závazky mezi organizacemi měnit nebo rušit.

## V. HOSPODÁŘSKÉ ZÁVAZKY V OBLASTI ŘÍZENÍ NÁRODNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Hospodářskoprávními vztahy jsou ve smyslu teorie hospodářského práva<sup>32)</sup> i podle naší platné právní úpravy<sup>33)</sup> nejen vztahy vznikající při hospodářské činnosti socialistických organizací, ale také vztahy vznikající při řízení národního hospodářství. Přitom obě dvě skupiny vztahů jsou úzce spjaty, tvoří organickou jednotu. Československá teorie hospodářského práva se dosud nesnažila zkoumat z hlediska uvedeného specifického rysu hospodářskoprávních vztahů jako celku také podstatu a pojem hospodářských závazků. Zejména pak nevěnovala při vymezování pojmu hospodářského závazku pozornost analýze vztahů vznikajících při řízení národního hospodářství.

V této části chceme alespoň stručně uvést některé náměty pro další zkoumání této problematiky s cílem, aby teoretické pojetí hospodářských závazků lépe odráželo reálnou podstatu společenských vztahů. Přitom vycházíme z již podaného pojetí závazku jako obecné právní formy úpravy společenských vztahů. Její podstatou je, že se jedná o relativní právní vztah majetkové povahy, kterého obsahem je oprávnění jednoho subjektu požadovat od druhého subjektu určité chování, které má převážně aktivní a pozitivní charakter.

Z tohoto hlediska posuzováno je třeba věnovat pozornost zejména vztahům vznikajícím při řízení národního hospodářství, pokud mají bezprostředně majetkovou povahu. Jedná se o vztahy mezi orgány hospodářského řízení a řízenými organizacemi, které zprostředkují pohyb majetku v socialistickém společenském vlastnictví a mají povahu relativního právního vztahu. Patří k nim především některé vztahy upravené nař. vlády ČSSR č. 139/1971 Sb., o finančním hospodaření státních hospodářských a některých dalších socialistických organizací, popř. statuty výrobních hospodářských jednotek (viz § 14 odst. 1, písm. c) nař. vl. č. 91/1974 Sb., o organizaci výrobních hospodářských jednotek a o jejich statutech).

Státní hospodářská organizace začleněná v trustu nebo přidružená k obrovému podniku je povinna poskytovat generálnímu ředitelství příspěvek na úhradu nákladů jeho činnosti. Tato povinnost je obecně stanovena právním předpisem (§ 7 odst. 3 nař. vl. č. 139/1971 Sb.) a v konkrétním případě je určena generálním ředitelstvím. Vzniká tak mezi generálním ředitelstvím a řízenou organizací majetkový vztah, jehož obsahem je povinnost organizace předat generálnímu ředitelství určitou, generálním ředitelstvím stanovenou, částku finančních prostředků, které jsou účelově určeny pro potřeby generálního ředitelství. Musí se tak stát pro všechny podniky

<sup>32)</sup> Viz např. Hospodářské právo, Praha 1966, str. 30 Chozjajstvennoje pravo, Moskva 1970, str. 12 až 27.

<sup>33)</sup> Srovnej nadpis hlavy první části první hospodářského zákoníku (ve znění vyhlášeném pod č. 37/1971 Sb.): Ustanovení § 1 h. z. stanoví kromě jiného, že hospodářský zákoník ze vztahů vznikajících při řízení národního hospodářství upravuje plánovité řízení národního hospodářství a organizaci hospodářské činnosti.

výrobní hospodářské jednotky (dále jen VHJ) sázbou z jednotného základu podle pravidel a na dobu, kterou určí statut VHJ. Uvedené povinnosti odpovídá právo generálního ředitelství předání finančních prostředků ve stanovené výši a době požadovat. Prostředky získané generálním ředitelstvím z příspěvků řízených organizací tvoří součást jeho vlastních prostředků, s nimiž hospodaří odděleně od prostředků výrobní hospodářské jednotky.

Jiným druhem příspěvků, které mohou být generálním ředitelstvím uloženy řízeným podnikům, a to za stejných podmínek jako příspěvky na úhradu nákladů, jsou příspěvky do oborového fondu technického rozvoje, fondu geologických prací a fondu škod a náhrad. Také v těchto případech vzniká mezi orgánem hospodářského řízení a řízenou organizací relativní právní vztah majetkového charakteru se stejným obsahem jako u příspěvků na úhradu nákladů. Používání takto podnikům odčerpaných prostředků je upraveno jednak zvláštními předpisy a jednak v jejich rámci statuty VHJ. Generální ředitelství nesmí těchto prostředků používat ke krytí své činnosti podnikového charakteru a musí s nimi hospodařit odděleně od vlastních prostředků.

Třetí skupinu vztahů mezi generálním ředitelstvím a řízenými organizacemi tvoří vztahy vznikající v souvislosti s ukládáním dodatkových odvodů. Nejedná se však o všechny případy dodatkových odvodů podle zák. č. 111/1971 Sb., o odvodech do státního rozpočtu a příspěvku na sociální zabezpečení a podle nař. vl. č. 139/1971 Sb. Z hlediska námi zkoumané problematiky je třeba rozlišovat dodatkové odvody do státního rozpočtu a dodatkové odvody generálnímu ředitelství. V prvním případě jde převážně o dodatkové odvody sankčního charakteru, které ukládají zvláštní orgány. V druhém případě pak se jedná o dodatkové odvody redistribuční, které slouží k přerozdělení prostředků (zisku a odpisů základních prostředků) v rámci VHJ.

Oprávnění ukládat dodatkové odvody redistribučního charakteru je projevem hospodářsko-řídící pravomoci generálních ředitelství vůči řízeným organizacím. Současně je projevem skutečnosti, že VHJ tvoří nejen určitý právně organizační celek, ale také celek ekonomický a majetkový. Na základě redistribučních dodatkových odvodů dochází k vytvoření centralizovaných prostředků VHJ ve formě oborového fondu výstavby a oborového rezervního fondu (popř. jiných účelových fondů), které jsou používány pro potřeby jednak VHJ jako celku a jednak pro potřeby jednotlivých organizací ve VHJ začleněných.

Generální ředitelství nemá možnost ukládat redistribuční dodatkové odvody neomezeně. Musí respektovat určité obecné zásady stanovené právním předpisem (§ 29 odst. 2 a 3 nař. vl. č. 139/1971 Sb.) a konkretizované ve statutu VHJ. Stanovené odvody může měnit během roku pouze v případě, že došlo k takové změně plánu, že je nutno provést změnu vztahu podniku k VHJ.

Obsahem vztahů mezi generálním ředitelstvím a řízenými organizacemi není jen centralizace prostředků od organizací do nadpodnikových, oboro-

vých fondů, ale také poskytování prostředků z těchto fondů jednotlivým organizacím. Také v těchto případech vzniká mezi orgánem řízení a organizací relativní právní vztah majetkového obsahu. Podle platné právní úpravy mohou být centralizované prostředky použity ve prospěch podniků například k přidělení do jejich fondů výstavby, k doplnění obrátových fondů, k přidělení do fondů odměn za účelem podpory vnitropodnikové socialistické soutěže a vybraných mimořádně důležitých úkolů, k dočasné finanční výpomoci podnikům apod. Podrobnosti jsou upraveny ve statutu VHH, který upravuje nejen tvorbu centralizovaných finančních zdrojů, ale také hospodaření s oborovými fondy VHH, popř. prostředky spravovanými generálním ředitelstvím (jedná se např. o části úspor mzdových prostředků vzniklých uvolněním pracovníků při likvidaci neefektivních provozů, závodů a podniků).

V podstatě stejné vztahy jako mezi generálním ředitelstvím a řízenými podniky v souvislosti s dodatkovými odvody vznikají také mezi ministerstvy, popř. jinými ústředními orgány a jimi přímo řízenými organizacemi a dále mezi ústředními orgány a podřízenými generálními ředitelstvími. Ústřední orgány jsou oprávněny za podmínek stanovených právními předpisy provádět redistribuci finančních prostředků jednak mezi přímo řízenými organizacemi a jednak mezi řízenými VHH (srov. § 31 a 32 nař. vl. č. 139/1971 Sb.). Činí tak prostřednictvím resortních fondů, zejména fondu technického rozvoje a rezervního fondu. Hospodaření s prostředky v těchto fondech je odděleno od vlastního hospodaření ústředního orgánu jako rozpočtové organizace. Resortní fondy jsou způsobem svého vzniku a principy hospodaření důsledkem pronikání určitých prvků chozraščotu i do sféry řízení národního hospodářství.

Viděli jsme, že v oblasti řízení národního hospodářství vzniká řada vztahů mezi orgány řízení a řízenými organizacemi, popř. mezi orgány řízení na různých stupních a tyto vztahy vykazují základní znaky závazku jako obecné právní formy. Současně se týkají hospodářské činnosti socialistických organizací, jejich subjekty mohou být pouze orgány a organizace socialistického národního hospodářství a velmi úzce souvisejí s plánem, představují jednu z forem plánovitého hospodaření s finančními prostředky v oblasti hospodářské činnosti. Vykazují tedy také znaky charakteristické pro hospodářskoprávní vztahy.<sup>34)</sup>

Docházíme proto předběžně k závěru, že majetkové vztahy vznikající při centralizaci a redistribuci finančních prostředků mezi hospodářskými organizacemi na straně jedné a orgány hospodářského řízení na straně druhé nebo mezi orgány hospodářského řízení navzájem mají shodnou právněekonomickou podstatu jako hospodářské závazky vznikající při hos-

<sup>34)</sup> Věnovali jsme pozornost vztahům mezi státními hospodářskými organizacemi a státními orgány hospodářského řízení vzhledem k tomu, že jde o vztahy nejčetnější a nejdůležitější. Stejnou právní i ekonomickou povahu však mají také uvedené vztahy pokud vznikají mezi družstvy a družstevními orgány hospodářského řízení a mezi hospodářskými zařízeními a ústředními orgány společenských organizací.

podářské činnosti socialistických organizací, při jejich vzájemné spolupráci. Proto nepovažujeme z teoretického hlediska za neodůvodněné tyto vztahy kvalifikovat jako hospodářské závazky, jako jejich samostatný, specifický typ.

Výše uvedené relativní vztahy majetkové povahy při své zásadní právní a ekonomické shodě s hospodářskými závazky při hospodářské činnosti socialistických organizací se od těchto také v řadě rysů odlišují. Především subjekty těchto závazků jsou vůči sobě nikoliv ve vztahu rovných partnerů (i když ani pro hospodářské závazky při hospodářské činnosti to neplatí absolutně, jak jsme ukázali výše), ale zásadně ve vztahu podřízenosti a nadřízenosti (generální ředitelství VHJ – státní hospodářská organizace začleněná do VHJ, ústřední orgán hospodářského řízení – generální ředitelství VHJ, svaz družstev – družstvo, ústřední orgán společenské organizace – hospodářské zařízení apod.). Závazky tohoto typu vznikají převážně rozhodnutím orgánů hospodářského řízení, i když nelze vyloučit ani vznik na základě dohody, zejména při poskytování finančních prostředků z centralizovaných fondů řízeným organizacím. Práva a povinnosti tvořící obsah těchto závazků jsou zaměřeny nikoliv na uskutečňování hospodářské činnosti, ale na její organizování, na vytváření podmínek pro realizaci hospodářské činnosti v souladu s úkoly plánu.

Další okruh problémů z hlediska pojetí hospodářských závazků tvoří problémy související se závazkovými vztahy, které vznikají na základě smluv (dohod) mezi orgány hospodářského řízení. Takovými jsou např. dohody mezi generálními ředitelstvími a svazy spotřebních družstev o spolupráci při zajišťování dodávek pro vnitřní trh nebo o dodávkách vybraných druhů výrobků. Jejich funkce je výrazně organizační a řídicí. I když jsou uvedené smlouvy kvalifikovány jako smlouvy o jiných způsobech spolupráce (viz např. § 34b vyhl. č. 57/1972 Sb., kterou se mění a doplňuje vyhl. č. 135/1964 Sb., o základních podmínkách dodávky strojírenských výrobků), je podle našeho názoru nesporné, že vykazují řadu zvláštností, kterými se od smluv podle části desáté hospodářského zákoníku odlišují (např. organizačně řídicí funkce, závaznost pro podřízené organizace, vynětí předsmluvních sporů z pravomoci hospodářské arbitráže, jejich subjekty jsou zásadně orgány hospodářského řízení). Závazky z těchto smluv lze patrně charakterizovat jako závazky, které jsou na rozhraní mezi závazky při hospodářské činnosti a závazky při řízení národního hospodářství.

Obecně lze konstatovat, že napříště nelze před problematikou hospodářských závazků při řízení národního hospodářství zavírat oči. Není pochyb o tom, že se jedná o otázky značně složité a vzhledem ke své novosti v podstatě nepropracované. Nelze samozřejmě činit ukvapené závěry ani na poli teorie, ani pokud jde o platnou právní úpravu. Naše teorie hospodářského práva by však měla zkoumání vztahů na úseku řízení národního hospodářství obecně a v tomto rámci i problematice hospodářských závazků věnovat seriózní pozornost. Přitom může vhodně využít poznatků a zkušeností jiných socialistických zemí, zejména pak teoretických pracovníků hospodářského práva v SSSR. Vyžadují si to stále rostoucí požadavky na kvalitu

правни úpravy řízení národního hospodářství a hospodářské činnosti socialistických organizací a na prohloubení její efektivnosti při realizaci hospodářské politiky strany a státu.

СТАНИСЛАВ ПЛИВА

## К вопросу о понимании хозяйственных обязательств

### РЕЗЮМЕ

Отраслевая конференция чехословацкого хозяйственного права, состоявшаяся в апреле 1975 года в Праге, определила разработку общей проблематики хозяйственных обязательств в качестве одной из важнейших задач фундаментальных и прикладных исследований в отрасли хозяйственного права. Автор статьи ставит своей целью по крайней мере отчасти способствовать выполнению этой задачи. В своей статье он ориентируется на проблематику общего понимания хозяйственного обязательства и характеризующих его понятийных признаков. При этом расценивает свои соображения в качестве побуждения с целью вызвать дальнейшую дискуссию об этой важнейшей и в чехословацкой теории хозяйственного права доселе лишь весьма мелко исследуемой проблеме.

### I. Обязательство как общая правовая форма

Обязательство не является исключительным только для области гражданского права. Последнее может быть использовано и используется также в сфере общественных отношений, образующих предмет других правовых отраслей. Отдельные виды обязательств (хозяйственно-правовые, гражданско-правовые, трудово-правовые и т. п.) не только отличаются друг от друга, но обладают также известными общими признаками, вытекающими из того, что во всех случаях речь идет о правоотношениях, основывающихся на использовании обязательств как правовой формы регулирования общественных отношений. К числу таких признаков можно отнести: а) относительный характер, б) имущественный характер, в) правовым объектом обязательства являются активные и позитивные действия субъектов данного правоотношения, г) содержание обязательства заключается прежде всего в возможности управомоченного субъекта требовать от обязанного субъекта определенного рода поведение.

Автор считает необходимым проводить различие между обязательством как общей правовой формой упорядочения общественных отношений, с одной стороны, и отдельными видами обязательств, с другой, отличающимися по своему социально-экономическому качеству, по характеру общественных отношений, регулируемых в том или ином случае в виде обязательств.

### II. Доселе существующее понимание хозяйственного обязательства в чехословацком праве

Доселе существующее понимание хозяйственного обязательства, содержащееся в учебнике хозяйственного права, исходит из того, что возникновение данного отношения может иметь место только между юридически равными социалистическими организациями. Это такое правоотношение, по которому одна из сторон (обязанная организация) обязана что-то выполнить в отношении другой стороны (управомоченная организация), причем последняя вправе требовать такое исполнение. При этом речь идет о правовой форме товарообмена, носящей планомерный характер.

### III. Понимание хозяйственного обязательства в советском хозяйственном праве

Советская теория хозяйственного права выработала понимание хозяйственного обя-

зательства как комплексной категории, охватывающей не только хозяйственные правоотношения, возникающие в процессе хозяйственной деятельности социалистических организаций, но и отношения, возникающие в ходе осуществления планового руководства ею. Под хозяйственным обязательством подразумевается последней такое хозяйственное правоотношение, которому присущи относительный характер, как правило — имущественное содержание и которое обеспечено имущественной санкцией. Она же различает три типа хозяйственным обязательствам:

а) хозяйственные обязательства товарно-денежного характера между социалистическими организациями,

б) хозяйственные обязательства внутри предприятий между внутренними звеньями социалистических организаций,

в) хозяйственные обязательства управленческого характера между органами хозяйственного руководства и социалистическими организациями или же между отдельно взятыми органами хозяйственного руководства.

Приведенное понимание хозяйственных обязательств нашло свое выражение не только в теории, но и в научном проекте хозяйственного кодекса СССР.

#### *IV. Хозяйственные отношения между социалистическими организациями*

В данном разделе уделяется внимание более подробному проанализированию некоторых проблем связанных с определением хозяйственных обязательств, возникающих в горизонтальной плоскости в процессе собственного осуществления хозяйственной деятельности, т. е. между социалистическими организациями. При этом автор полагает в качестве хозяйственных обязательств такие хозяйственные правоотношения, которые содержат в себе следующие признаки:

а) относительный характер, б) имущественный характер, в) субъектами являются социалистические организации или же их структурные подразделения, поскольку им признается правосубъектность, г) в качестве объекта являются действия хозяйственного характера, д) тесная взаимосвязь с планом или же планомерный характер.

Хозяйственное обязательство как относительное правоотношение характерно тем, что его субъекты обладают не только взаимными правами и обязанностями, но в то же время выполняют и свои обязанности по отношению к народному хозяйству в целом и ко всему обществу. При этом сказанное имеет силу в отношении обоих субъектов хозяйственного обязательства. Это является следствием того, что социалистические организации не суть изолированными субъектами, а представляют собой составные части единой организационной структуры и системы управления народным хозяйством. С этим взаимосвязано и то обстоятельство, что те или иные субъекты некоторых хозяйственных обязательств обладают признанными им правами, в силу чего они занимают положение органов по обеспечению специфических интересов всего общества. Тем самым имеет место модификация в общем то в правовом отношении принципиально равного положения социалистических организаций в сфере хозяйственных обязательств.

Через посредство хозяйственных обязательств осуществляется динамика социалистической общественной собственности. Организации не только вправе распоряжаться с ее предметом, но при наличии тех или иных условий обязаны в этом, следовательно, принимать на себя хозяйственные обязательства. В частности, это имеет силу относительно распоряжений с вещами, состоящими в государственной собственности, по отношению к которым государственные организации пользуются правом заведования материальным народным имуществом. Наряду с обязательствами непосредственно опосредующими распоряжение имуществом, имущественный характер присущ и таким обязательствам, которые опосредуют достижение той или иной материальной выгоды, а также таким, реализация которых обеспечена применением имущественной санкции или же имущественной ответственности. Чрезвычайное значение имеют имущественные санкции, предусмотренные хозяйственным кодексом, причем не только с точки зрения субъектов хозяйственных обязательств, но и под углом зрения интересов всего общества.

Субъектами хозяйственных обязательств в горизонтальной плоскости суть главным образом социалистические организации в смысле хозяйственного кодекса. Наряду с ними хозяйственные обязательства могут принимать на себя также структурные подразделения и органы социалистических организаций, поскольку за ними прямо признана правосубъективность.

Объектом хозяйственных обязательств служит хозяйственная деятельность, которая является не только деятельностью продуктивного характера, но и любая деятельность в целях создания материальных благ и доведения последних путем обмена в сферу потребления. Следовательно, хозяйственными обязательствами являются все обязательства, служащие осуществлению хозяйственной деятельности по меньшей мере одной из социалистических организаций.

Планомерный характер хозяйственных обязательств является одной из важнейших специфических черт такого рода обязательств. Последний сказывается главным образом в подчиненности обязательства по отношению к плану, особенно — государственному плану. Все хозяйственные обязательства в той или иной степени основаны на плане. План возлагает конкретные задачи на субъекты обязательств, последние имеют собственные хозяйственные планы, определенный предмет деятельности и основанную на нем специальную хозяйственную правосубъективность. Более тесная взаимосвязь между планом и хозяйственными обязательствами обеспечивается путем планировочных актов и основанной на них контрактационной обязанности, через посредство договора о подготовке поставок и посредством правомочия хозяйственных управленческих органов своими действиями устанавливать, изменять или прекращать обязательства.

#### V. Хозяйственные обязательства в области управления народным хозяйством

Основываясь на анализе действующей правовой регламентации, автор приходит к выводу, что общие признаки обязательства как правовой формы и специфические признаки хозяйственных правоотношений и хозяйственных обязательств характерны особенно тем, что выражают и ряд имущественных отношений, порождаемых в процессе управления народным хозяйством. В качестве последних им полагаются, в частности:

- а) взносы предприятий в счет возмещения расходов генеральной дирекции,
- б) взносы предприятий в счет профсоюзного фонда технического развития, фонда геологических работ и в счет фонда ущерба и вознаграждений,
- в) дополнительные отчисления, возлагаемые генеральными дирекциями с целью перераспределения средств (прибыли и списаний основных средств) в рамках производственной хозяйственной единицы,
- г) взносы и отчисления из профсоюзных фондов в фонды предприятий,
- д) аналогичные отношения как вышеприведенные, поскольку они цозничают между центральными органами хозяйственного руководства и непосредственно управляемыми ими организациями, далее, между указанными органами и генеральными дирекциями производственных хозяйственных единиц.

е) аналогичные отношения как приведены выше, поскольку они возникают между кооперативными органами хозяйственного руководства и управляемыми ими кооперативными организациями или же между центральными органами общественных организаций и управляемыми ими предприятиями и хозяйственными учреждениями.

Хозяйственные обязательства в сфере руководства народным хозяйством, соотносясь в принципе в правовом и экономическом отношении с хозяйственными обязательствами в процессе хозяйственной деятельности в ряде черт отличаются от последних (субъекты и их положение, порядок возникновения, природа прав и обязанностей и их взаимоотношение и т. п.).

В заключение автор обращает внимание и на особую природу договоров между органами хозяйственного руководства о сотрудничестве относительно обеспечения отношений между поставщиком и получателем (например, в сфере поставок для внутреннего рынка).

## Zur Begriffsbestimmung der wirtschaftlichen Verpflichtungen

### RESUME

Die Fachkonferenz des tschechoslowakischen Wirtschaftsrechts, die im April 1975 in Prag stattfand, bezeichnete die Bearbeitung der allgemeinen Problematik der wirtschaftlichen Verpflichtungen als eine gewichtige Aufgabe der Grundlagen- und der Zweckforschung im Bereich des Wirtschaftsrechts. Der Autor der Studie hat es sich zum Ziel gesetzt, wenigstens teilweise zur Bewältigung dieser Aufgabe beizutragen. Sein Beitrag ist auf die Problematik der allgemeinen Begriffsbestimmung der wirtschaftlichen Verpflichtungen und ihrer charakteristischen Begriffsmerkmale ausgerichtet. Dabei fasst er seine Erwägungen als Anregung zur weiteren Diskussion über diese wichtige und in der tschechoslowakischen Theorie des Wirtschaftsrechts bisher nur am Rande untersuchten Problems auf.

### I. Verpflichtung als allgemeine Rechtsform

Die Verpflichtung kommt nicht ausschliesslich auf dem Gebiet des bürgerlichen Rechts zur Geltung. Sie kann ebenfalls benützt werden und wird auch benützt für gesellschaftliche Beziehungen, die den Gegenstand anderer Rechtszweige bilden. Die einzelnen Arten von Verpflichtungen (wirtschaftsrechtliche, bürgerlich-rechtliche, arbeitsrechtliche u. ä.) sind nicht nur voneinander unterschieden, sondern haben auch gewisse gemeinsame Merkmale, die sich daraus ergeben, dass es sich in allen Fällen um Rechtsverhältnisse handelt, die darauf beruhen, dass die Verpflichtung als Rechtsform für die Regelung gesellschaftlicher Beziehungen zur Anwendung gelangt. Als solche Merkmale können angesehen werden: a) ihre relative Natur, b) ihr Vermögenscharakter, c) Rechtsobjekt der Verpflichtung ist das aktive und positive Handeln der Subjekte dieser rechtlichen Beziehung, d) der Inhalt der Verpflichtung beruht vor allen auf der Möglichkeit des berechtigten Subjektes vom verpflichteten ein bestimmtes Verhalten zu verlangen.

Der Autor hält es für notwendig zu unterscheiden: einerseits die Verpflichtung als allgemeine Rechtsform für die Regelung gesellschaftlicher Beziehungen, andererseits die einzelnen Arten von Verpflichtungen, die verschiedenen sind im Hinblick auf ihre sozial-ökonomische Qualität, die Natur der gesellschaftlichen Beziehungen, die im konkreten Fall in der Form einer Verpflichtung geregelt werden.

### II. Die bisherige Begriffsbestimmung der wirtschaftlichen Verpflichtung im tschechoslowakischen Wirtschaftsrecht

Die bisherige Begriffsbestimmung der wirtschaftlichen Verpflichtung, wie sie im Lehrbuch des Wirtschaftsrechts enthalten ist, geht davon aus, dass eine solche Beziehung nur zwischen rechtlich gleichgestellten Organisationen entstehen kann. Dies ist eine solche rechtliche Beziehung, auf deren Grundlage ein Teilnehmer (die verpflichtete Organisation) zu einer Leistung zugunsten des zweiten Teilnehmers (der berechtigten Organisation) verpflichtet ist und diese berechtigt ist eine darartige Leistung zu verlangen. Dabei handelt es sich um die rechtliche Form des Warenaustausches, der planmässigen Charakter hat.

### III. Die Begriffsbestimmung der wirtschaftlichen Verpflichtung im sowjetischen Wirtschaftsrecht

Die sowjetische Theorie des Wirtschaftsrechts erarbeitet die Begriffsbestimmung der wirtschaftlichen Verpflichtung als komplexe Kategorie, die nicht nur die bei der Ausübung der Wirtschaftstätigkeit der sozialistischen Organisationen entstehenden wirtschaftsrechtlichen Beziehungen umfasst, sondern auch die bei ihrer planmässigen Leitung entstehenden Beziehungen. Sie fasst die wirtschaftliche Verpflichtung

als wirtschaftsrechtliche Beziehung auf, die relativer Natur ist, gewöhnlich das Vermögen betreffenden Charakter hat und durch eine das Vermögen betreffende Sanktion abgesichert ist. Sie unterscheidet drei Typen von wirtschaftlichen Verpflichtungen:

a) wirtschaftliche Verpflichtungen von Ware-Geld-Charakter zwischen sozialistischen Organisationen;

b) wirtschaftliche Verpflichtungen innerhalb des Unternehmens zwischen den inneren Gliederungen einer sozialistischen Organisation;

c) wirtschaftliche Leitungsverpflichtungen zwischen den Organen der Wirtschaftsleitung und der sozialistischen Organisationen, gegebenenfalls zwischen den wirtschaftlichen Leitungsorganen untereinander.

Die angeführte Begriffsbestimmung der wirtschaftlichen Verpflichtungen fand ihren Ausdruck nicht nur in der Theorie, sondern auch im wissenschaftlich bearbeiteten Projekt des Wirtschaftsgesetzbuches der UdSSR.

#### **IV. Wirtschaftliche Verpflichtungen zwischen sozialistischen Organisationen**

In diesem Teil konzentriert sich die Aufmerksamkeit auf die eingehendere Analyse einiger Probleme, die mit der Definition der auf horizontaler Ebene bei der eigentlichen Durchführung der Wirtschaftstätigkeit, d. i. zwischen sozialistischen Organisationen entstehenden wirtschaftlichen Verpflichtungen zusammenhängen. Dabei betrachtet der Autor als wirtschaftliche Verpflichtungen diejenigen wirtschaftsrechtlichen Beziehungen, die folgende Merkmale aufweisen: a) relative Natur; b) das Vermögen betreffenden Charakter; c) Subjekte sind sozialistische Organisationen, event. ihre organisatorischen Gliederungen, soweit ihnen Rechtssubjektivität zuerkannt wird; d) Objekt ist eine Handlung wirtschaftlicher Art; e) enger Anschluss an den Plan resp. Plancharakter.

Die wirtschaftliche Verpflichtung als rechtliche Beziehung relativer Natur wird dadurch charakterisiert, dass ihre Subjekte nicht bloss wechselseitige Rechte und Pflichten haben, sondern gleichzeitig auch ihre Pflichten gegenüber der gesamten Volkswirtschaft und gegenüber der ganzen Gesellschaft erfüllen. Dabei gilt dies für die Stellung beider Subjekte einer wirtschaftlichen Verpflichtung. Dies ist die Folge dessen, dass die sozialistischen Organisationen nicht isolierte Subjekte sind, sondern Kettenglieder der einheitlichen Organisation und des Systems der Leitung der Volkswirtschaft. Damit hängt auch zusammen, dass man bestimmten Subjekten einiger wirtschaftlichen Verpflichtungen Berechtigungen einräumt, die sie in die Stellung von Organen, die spezifische gesamtgesellschaftliche Interessen garantieren, versetzen. Dadurch wird die sonst grundsätzlich gleiche Rechtsstellung der sozialistischen Organisationen in wirtschaftlichen Verpflichtung modifiziert.

Vermittels der wirtschaftlichen Verpflichtungen wird die Dynamik des gesellschaftlichen Eigentums verwirklicht. Mit seinem Gegenstand zu disponieren und daher in wirtschaftliche Verpflichtungen einzutreten, sind die Organisationen nicht nur berechtigt, sondern unter gewissen Bedingungen auch verpflichtet. Dies gilt besonders von Dispositionen mit Sachen im staatlichen Eigentum, bezüglich deren die staatlichen Organisationen das Recht der Verwaltung des materiellen Nationalvermögens haben. Vermögenscharakter kommt neben den Verpflichtungen, die unmittelbar Vermögensdispositionen vermitteln, auch jenen zu, die die Erlangung eines bestimmten materiellen Vorteils vermitteln, und jenen, deren Realisierung durch eine das Vermögen betreffende Sanktion resp. Verantwortung gesichert wird. Ausserordentliche Bedeutung haben Vermögenssanktionen im Sinne des Wirtschaftsgesetzbuches, und zwar nicht nur vom Standpunkt der Subjekte der wirtschaftlichen Verpflichtungen, sondern auch vom Standpunkt der gesamtgesellschaftlichen Interessen aus.

Subjekte wirtschaftlicher Verpflichtungen auf horizontaler Ebene sind vor allem die sozialistischen Organisationen im Sinne des Wirtschaftsgesetzbuches. Neben ihnen können auch organisatorische Gliederungen und Organe der sozialistischen Organisa-

tionen, soweit ihnen ausdrücklich Rechtssubjektivität zuerkannt wurde, in wirtschaftliche Verpflichtungen eintreten.

Objekt der wirtschaftlichen Verpflichtungen ist die wirtschaftliche Tätigkeit, die nicht nur als Tätigkeit wirtschaftlichen Charakters, sondern als jede Art von Tätigkeit, die auf die Schaffung materieller Güter und auf deren Einführung in die Konsumsphäre gerichtet ist, auftritt. Wirtschaftliche sind daher alle Verpflichtungen, die der Verwirklichung der Wirtschaftstätigkeit wenigstens einer sozialistischen Organisation dienen.

Der Plancharakter der wirtschaftlichen Verpflichtungen gehört zu ihren markantesten spezifischen Zügen. Er kommt vor allem in der Unterordnung der Verpflichtungen unter den Plan, besonders unter den staatlichen Plan zum Ausdruck. Auf dem Plan beruhen in diesem oder jenem Ausmass sämtliche wirtschaftlichen Verpflichtungen. Den Subjekten der Verpflichtungen sind durch die Pläne konkrete Aufgaben auferlegt, sie haben eigene Wirtschaftspläne, einen bestimmten Gegenstand ihrer Tätigkeit und, die darauf beruhende spezielle wirtschaftsrechtliche Subjektivität. Die engere wechselseitige Bindung zwischen Plan und wirtschaftlichen Verpflichtungen wird vermittels der Planungsakte und der auf ihnen beruhenden Kontraktionspflicht, vermittels des Vertrages über die Vorbereitung von Lieferungen und vermittels der Berechtigung der wirtschaftsleitenden Organe durch ihre Verfügungen Verpflichtungen zu setzen, zu ändern und aufzuheben, gesichert.

#### **V. Wirtschaftliche Verpflichtungen auf dem Gebiet der Leitung der Volkswirtschaft**

Der Autor gelangt aufgrund der Analyse der geltenden rechtlichen Regelung zum Schluss, dass die allgemeinen Merkmale der Verpflichtung als Rechtsform sowie die spezifischen Merkmale der wirtschaftsrechtlichen Beziehungen und der wirtschaftlichen Verpflichtungen im besonderen auch von einigen Vermögensbeziehungen, die bei der Leitung der Volkswirtschaft entstehen, aufgewiesen werden. Als solche betrachtet er vornehmlich:

- a) Beiträge der Unternehmen an die Generaldirektion zur Deckung ihrer Kosten;
- b) Beiträge der Unternehmen an den Fachfond der technischen Entwicklung, den Fond der geologischen Arbeiten und den Schadens- und Ersatzfond;
- c) zusätzliche Abführungen, die von den Generaldirektionen zum Zweck der Umverteilung der Mittel (des Gewinns und der Abschreibungen der Grundmittel) im Rahmen der produktiven Wirtschaftseinheit auferlegt werden;
- d) Beiträge und Zuschüsse aus den Fachfonds an die Fonds der Unternehmen;
- e) den oben erwähnten analoge Beziehungen, soweit sie zwischen den zentralen wirtschaftsleitenden Organen und den von ihnen direkt geleiteten Organisationen entstehen, weiter zwischen den angeführten Organen und den Generaldirektionen der produktiven Wirtschaftseinheiten;
- f) den oben erwähnten analoge Beziehungen, soweit sie zwischen den wirtschaftsleitenden Genossenschaftsorganen und den von ihnen direkt geleiteten Genossenschaftsorganisationen, bzw. zwischen den Zentralorganen der gesellschaftlichen Organisationen und den von ihnen geleiteten Unternehmen und wirtschaftlichen Einrichtungen entstehen.

Die wirtschaftlichen Verpflichtungen im Bereich der Leitung der Volkswirtschaft unterscheiden sich bei ihrer grundsätzlichen rechtlichen und ökonomischen Übereinstimmung mit den aus der Durchführung der Wirtschaftstätigkeit wirtschaftlichen Verpflichtungen von diesen in einer Reihe von Momenten (die Subjekte und ihre Stellung, die Art der Entstehung, der Charakter der Rechte und Pflichten und ihre wechselseitige Beziehung u. ä.).

Zum Schluss macht der Autor noch auf den besonderen Charakter der Verträge zwischen den wirtschaftsleitenden Organen betreffend deren Zusammenarbeit bei der Sicherstellung der Liefer- und Abnahmebeziehungen (z. B. auf dem Abschnitt der Lieferungen für den Binnenmarkt) aufmerksam.